

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Niculescu-Mizil Paul
O ISTORIE TRĂITĂ / Paul Niculescu-Mizil – București:
Paul Editions, 2022
2 vol.

ISBN: 978-606-9703-76-2
Vol. 1 ISBN: 978-606-9703-77-9

Redactori: Mihaela Enache
Nicoleta Monoran
Tehnoredactare: *Paul Editions*
Coperta: *Lucian Enache*

Paul Editions

Casa Presei Libere 1, corp C1, Sector 1, București
www.pauleditions.ro

e-mail: pauleditions@gmail.com, office@pauleditions.ro,
vanzari@pauleditions.ro, nicoleta.petcu@pauleditions.ro,
mihaela.enache@pauleditions.ro
tel: 0730.660.427; 0731.884.583

Tipar: ARTPRINT
E-mail: office@artprint.ro

PAUL NICULESCU-MIZIL

O ISTORIE TRĂITĂ

VOLUMUL 1

Paul Editions

Respect față de istorie, față de adevăr

Înainte de 1989, tendința dominantă în scrierea istoriei era adaptarea ei la nevoile și cerințele Puterii. După 1989, aceeași tendință de adaptare, de data aceasta în sens invers, la nevoile și cerințele anticomunismului. Într-un anumit fel, adaptarea istoriei la nevoile politicii este un fenomen obiectiv. Politica subordonează totul, inclusiv scrierea istoriei. De aici și interzicerea pentru un timp, mai lung sau mai scurt, în toate țările, indiferent de orânduire, a accesului la documente de importanță deosebită, la „secretele zeilor”. Dar timpul, în scurgerea lui, este necruțător. Vrând nevrând, istoria își cere ce este al său, repunerea în drepturi a adevărului.

Din aceste considerente decurge o concluzie. Este de dorit și trebuie stimulată cercetarea faptelor, a evenimentelor, așa cum s-au petrecut ele.

Una dintre căi o reprezintă publicarea și studierea documentelor. De-a lungul secolelor, documente importante pentru istoria poporului român au fost ținute prea multă vreme sub obroc, în diferite arhive din țară sau străinătate. În această ordine de idei, astăzi, se impune o grijă și o atenție deosebite pentru buna păstrare a arhivelor care privesc istoria ultimelor decenii. Am în vedere arhivele partidului comunist, alte arhive politice și economice, cele care privesc apărarea națională și activitatea organelor de asigurare a ordinii, inclusiv cele din 1989 și din perioada următoare.

O altă cale ar fi scrierile memorialistice. Oamenii care au jucat un rol oarecare în evenimentele din ultimele decenii ar trebui îndemnați să scrie sau să-și povestească amintirile. Bineînțeles, că acestea pot fi subiective. Dar ele constituie, în mod sigur, o sursă importantă de documentare istorică. Și istoria are suficiente mijloace de a deosebi adevărul de neadevăr, de a se apropia de cunoașterea cât mai reală a faptelor, a evenimentelor.

Din păcate, ambele căi arătate mai sus, cu deosebire memoriile oamenilor politici, nu au fost stimulate în orânduirea trecută. De prea multe ori ele veneau în contradicție cu așa-zisul cult al personalității, de fapt cu sistemul, care s-a dovedit istoricește inefficient și păgubos, al monolitismului politic, al conducerii societății de către un singur partid.

Constat că, după 1989, există, tot din păcate, o tendință nocivă de a se nega întreaga istorie a ultimei jumătăți de secol. În presă,

conferințe, cuvântări politice se proclamă uneori neadevăruri grosolane, vădit aberante, necorespunzătoare realității. Aș putea spune că niciodată scrierea istoriei nu a fost atât de subordonată intereselor de grup, partizane, politice. Aceasta dăunează nu numai cunoașterii trecutului, ci și găsirii soluțiilor care să scoată țara din greaua criză politică, economico-socială și morală în care se află. Sunt convins că această tendință nu va avea viață lungă. De altfel, sunt mulți, din ce în ce mai mulți, cei care au început să se dezmeticească și să înțeleagă necesitatea unor aprecieri obiective, lipsite de patimă și spirit de vendetă, a perioadei trecute.

În același timp, nu pot să aprob nici tendința de a se da o apreciere total pozitivă acestei perioade, de a nu se vedea limitele obiective și subiective, erorile serioase în domeniul teoriei, ca și greșelile, abuzurile ori încălcările grave din practică.

O analiză științifică obiectivă, nepărtinitoare, cere să se pună în evidență atât laturile pozitive, cât și cele negative ale perioadei trecute.

Mai mulți prieteni, cunoștințe, chiar adversari politici, în diferite ocazii, când le-am povestit aspecte din activitatea mea, m-au îndemnat să scriu. Aceasta coincide și cu intențiile mele. O voi face. Bineînțeles în limitele fizice și intelectuale ale omului care sunt.

Fără a avea pretenția la vreun monopol al adevărului, mă voi strădui să fiu cât mai obiectiv, să pun în evidență în primul rând faptele, evenimentele reale, așa cum s-au petrecut ele, ori cum s-au situat în reprezentarea mea. Singurul scop este acela de a-mi aduce contribuția, fie ea cât de modestă, la cunoașterea de către cititor a adevărului cu privire la evenimentele la care am participat direct sau indirect.

O linie politică națională. Declarația din aprilie 1964.

Un document de definire a liniei noastre generale¹

Este, cred, un prilej fericit să amintesc împlinirea, în aprilie a acestui an, a 30 de ani de la „Declarația de independență“, respectiv „Declarația cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale“, adoptată de Plenara lărgită din aprilie 1964 a CC al PMR.

I. Poziția adoptată în Declarația din aprilie 1964 nu este izolată, singulară, întâmplătoare. Ea face parte dintr-o suită de fapte și poziții politice care au precedat-o sau i-au urmat. Este vorba de un proces complex, deloc neted. Acumulările cantitative au dus la saltul calitativ.

Declarația din 1964, temeinic pregătită, revaluează întreaga istorie postbelică, are semnificația de bornă în dezvoltarea istorică. Ea constituie o sinteză, un bilanț și, în același timp, un punct de plecare pentru viitor, un program.

Ion Gheorghe Maurer, cu prilejul vizitei făcute în Franța, în 1964, declara Agenției France-Press, nu întâmplător, că această Declarație „constituie un document de definire a liniei noastre generale“. Caracteristica de bază a acestui proces, ca și a Declarației din aprilie, este afirmarea tot mai evidentă a unei *linii politice naționale* în conducerea țării.

Această linie s-a manifestat în limitele permise de situația generală în care s-a aflat România după 23 August 1944. Aici voi prezenta, pe scurt, câteva evenimente ce au precedat nemijlocit Declarația de care ne ocupăm.

1. În anul 1958, după 14 ani, — la cererea conducerii române — sunt retrase trupele sovietice din România. Este singura țară din Tratatul de la Varșovia care obține această retragere. S-au creat noi condiții pentru afirmarea pozițiilor de independență ale României. Inițiativa acestei acțiuni aparține lui Gheorghiu-Dej, iar omul care a discutat cu Hrușciiov este Emil Bodnăraș.

2. Între anii 1960 și 1964, conducerea României și-a cristalizat și definit pozițiile sale în domeniul colaborării economice în cadrul Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (CAER). Respingând

¹ „Vreamea“, 5-16 aprilie 1994 și convorbire cu Mircea Moarcăș, în „Ordinea“, 15 apr.-20 mai 1994.

cu înverșunare propunerile care vizau subordonarea economiei românești, sub pretextul așa-zisei integrări sau diviziuni internaționale socialiste a muncii, românii au statuat principiile colaborării pe baze economice — avantajul reciproc —, ale întraajutorării între state suverane, independente și egale în drepturi. Momentele principale ale acestei etape au fost: respingerea propunerilor ca România să se specializeze exclusiv pe produse agricole, chiar numai vegetale; disputa prilejuită de vizita lui Hrușciiov în România din vara anului 1962; consfăturile CAER din 1962-1963 de la Moscova; plenarele din aceiași ani ale CC, care au aprobat poziția susținută în organele de conducere ale CAER-ului de către reprezentantul României, Alexandru Bărlădeanu.

Paralel cu respingerea propunerilor de aderare a României la „cauza comună”, au fost dezvoltate relațiile economice bilaterale cu țările participante la CAER. Delegații la nivelul cel mai înalt semnează la București, sau în alte capitale, tratate bilaterale de prietenie și colaborare.

Imediat după plecarea trupelor sovietice, Gheorghiu-Dej a pus în Biroul Politic problema diversificării relațiilor internaționale ale României. Pentru a preveni represiunile economice sau izolarea economică și politică, s-au luat măsuri pentru largirea colaborării economice și a alianțelor țării. Direcțiile principale: țările socialiste care nu făceau parte din CAER, statele capitaliste dezvoltate, cele în curs de dezvoltare.

Ies în evidență în mod deosebit: îmbunătățirea continuă a relațiilor prietenești tradiționale româno-iugoslave în anii când politica sovietică față de Iugoslavia era când vehement ostilă, când cu tendințe de apropiere. În această perioadă se hotărăște construirea hidrocentralei de la Porțile de Fier (1963). Are loc dezvoltarea relațiilor economice și prietenești cu China. Între 1960 și 1963, câteva delegații chineze vizitează România și se semnează un nou tratat comercial. *China avea să devină unul dintre aliații de bază ai României.* Se restabilesc relațiile diplomatice cu Albania — relații întrerupte în 1961 — și se încheie, în 1963, un nou acord comercial. Se dezvoltă relațiile cu R.P.D. Coreeană, Vietnam, Cuba.

Perioada de după 1958 — până în anul 1964 și ulterior — este caracterizată printr-o largă deschidere în relațiile cu țările capitaliste dezvoltate.

Delegații guvernamentale române vizitează principalele țări. Dintre acestea se remarcă: cea condusă de Alexandru Bărlădeanu. în 1959, în Franța, Elveția, Italia, Anglia, Belgia și Olanda; cea

condusă de Gheorghe Gaston Marin în S.U.A., în 1964, care are întâlniri cu numeroase personalități, inclusiv cu Averell Harriman și se încheie cu un substanțial comunicat. România manifestă hotărârea de dezvoltare a relațiilor economice româno-americane, se exprimă cerința de a se achiziționa o centrală nucleară, se solicită un acord privind acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate (a fost acordată mai târziu). Tot în 1964, o puternică delegație merge în Franța. Conducătorul ei, Ion Gheorghe Maurer, este primit de generalul De Gaulle. Delegația poartă convorbiri cu aproape toți miniștrii Franței. Comunicatul semnat vorbește despre hotărârea de dezvoltare și diversificare a relațiilor româno-franceze. Alte delegații merg în Italia (Gheorghe Rădulescu), Austria (Gheorghe Apostol), Japonia și în alte țări.

Drept urmare, în balanța relațiilor economice ale României are loc o schimbare importantă. Crește ponderea acestor țări. Se construiește rafinăria Brazi, cu tehnologie occidentală, se încheie acordul cu un consorțiu franco-englez pentru utilaje la Combinatul siderurgic Galați; se achiziționează din Vest numeroase instalații și tehnologii industriale moderne.

Are loc o puternică activitate a politicii externe românești. Primită în ONU în 1955, România desfășoară, în perioada despre care vorbim, o activitate susținută, prezintă numeroase inițiative. Ministrul de Externe, Comeliu Mănescu, are o întrevedere semnificativă cu Dean Rusk (1963) și întâlniri cu reprezentanții altor țări. Se ridică nivelul de reprezentare diplomatică la nivel de ambasadă în Franța, Anglia, Italia, Japonia și în numeroase alte țări; se largesc relațiile diplomatice cu o serie de state de pe toate continentele. Un rol important în deschiderea de noi căi pentru afaceri îl joacă acordurile pentru compensarea bunurilor naționalizate, încheiate cu unele țări capitaliste.

Însuși Gheorghiu-Dej ia parte activă la deschiderea de noi uși relațiilor României. Menționez doar participarea lui la sesiunea Adunării Generale a Națiunilor Unite (1960), vizitele în Asia (1962), nenumăratele contacte la nivelul cel mai înalt, realizate la București.

Toate aceste vizite și convorbiri depășesc cu mult cadrul economic și dau un impuls puternic relațiilor politice. Astfel se pun bazele avântului pe care l-au cunoscut, după 1965, raporturile României cu aceste state.

3. În aceeași perioadă, înainte și după 1964, se abordează câteva probleme în domeniul istoriei, în scopul tratării lor cât mai aproape de adevăr. Menționez doar două.

a) Rolul forțelor interne, al armatei române, deci al poporului român, în eliberarea Bucureștiului și în războiul antifascist. Încă de la 23 August 1944, apoi la Convenția de Armistițiu și Tratatul de Pace de la Paris, s-au vădit clar tendințele de subapreciere, de nerecunoaștere a jertfei de sânge date de poporul român pentru eliberarea patriei de fascism.

Încă din acea vreme, linia națională s-a manifestat în lupta pentru acordarea statutului de cobeligeranță pentru România, cu toate consecințele ce decurgeau din acesta. Din păcate, statele învingătoare, atât Uniunea Sovietică, cât și aliații săi, îndeosebi S.U.A. și Anglia, au respins, prin documentele amintite, acest statut cuvenit țării noastre.

În 1959 au avut loc dezbateri și confruntări intense. Un mareșal sovietic, venit să ofere în dar steagul de luptă al unei unități sovietice, care ar fi eliberat Bucureștiul, a renunțat la această idee, când i s-a demonstrat că Bucureștiul a fost eliberat prin forțele proprii.

Ca urmare a discuțiilor cu conducerea sovietică, la care am participat, s-a reușit chiar ca, într-una dintre edițiile istoriei Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (1959-1960) să se introducă formulări mai aproape de adevăr în această problemă.

b. Basarabia. În perioada de dinainte și imediat după 1964, s-au publicat în România texte imbatabile în discuțiile cu sovieticii: cartea *Marx — Însemnări despre români* (prima ediție de lucru pentru uz intern — 1961, cea publicată în 1964), articolul lui Engels către socialistul Ioan Nădejde, volumul de uz intern *Marx-Engels-Lenin despre România*. Voi relata ulterior împrejurările în care s-au publicat aceste lucrări. Spun că aceste documente erau imbatabile, deoarece Marx și Engels recunosc că Basarabia este românească, iar Lenin subliniază caracterul colonial al țarismului rus.

Este deosebit de important să se arate că, în această perioadă — când contactele româno-chineze deveneau extrem de strânse și amicale — este dată declarația istorică a lui Mao Zedong cu privire la caracterul românesc al Basarabiei și la cotropirea ei de către Rusia.

4. În strânsă legătură cu Declarația din aprilie, trebuie situat editorialul publicat în iunie 1964, în „Viața economică” cu titlul: *Conceptii potrivnice principiilor de bază ale relațiilor economice din țările socialiste*. Se știe că el a fost scris de către Costin Murgescu. Hotărârea de a se elabora acest articol a fost luată de Gheorghiu-Dej. O contribuție importantă la orientarea conținutului articolului a avut-o Alexandru Bărlădeanu. Eu am propus autorul, publicația în care să apară și am participat la redactarea finală.

Acest articol reprezintă o respingere energetică, hotărâtă și solid fundamentată a teoriilor unor economiști și geografi sovietici și din alte țări cu privire la așa-zisele complexe economice interstatale. În mod particular, este respinsă propunerea lui E.B. Valev de creare a unui astfel de complex, al Dunării de Jos. Acesta ar fi cuprins părți din teritoriul României, Bulgariei și Uniunii Sovietice. El este caracterizat ca un „proiect de încălcare a integrității naționale a României, de dezmembrare a unității sale teritoriale și de stat”. Articolul a avut un ecou uriaș atât pe plan intern, cât și pe plan internațional.

Derusificarea

5. Deși structura de bază a vieții economice și social-politice nu se modifică esențial, au loc evenimente semnificative și pe plan intern. La cererea românilor se pune capăt instituției consilierilor sovietici în Securitate. În anii 1962-1964 se încheie acțiunea de eliberare a deținuților politici; concomitent cu creșterea investițiilor, a producției industriale și agricole, se iau o serie de măsuri sociale care au drept urmare o îmbunătățire continuă, deși nespectaculoasă, a nivelului de trai al populației.

Sunt primite cu satisfacție deosebită în interior și cu interes marcat în străinătate o serie de măsuri în domeniul învățării, culturii, științei și mass-media.

Aș începe cu cele denumite în străinătate ca „derusificare”. În anul școlar 1963-1964, se pune capăt obligativității învățării limbii ruse în școală; se închid: Institutul Maxim Gorki, Muzeul Româno-Rus, Institutul Româno-Sovietic, încetând și publicarea analelor acestuia. Editura Cartea Rusă devine Editura pentru Literatură Universală și dispăre librăria Cartea Rusă; se schimbă denumirile unor străzi (strada Popov, pe care se află sediul Radiodifuziunii, primește denumirea de Nufertilor).

Capătă o evidentă înviore a activitatea mass-media: programul I al Televiziunii se extinde pe întreg teritoriul țării și se începe pregătirea programului II, avem mai mulți corespondenți străini în România și mai mulți corespondenți români în străinătate. În 1963 apare revista „Lumea”, publicație românească de politică externă, care urma să elimine traducerea revistei „Timpuri noi”, editată la Moscova.

Se produce o schimbare vizibilă față de politica anterioară, chiar a anilor 1957-1958, în domeniile culturii și științei. Se creează

posibilități de activitate pentru o serie de oameni de cultură și știință, prigonii în trecut, se începe o acțiune de punere în valoare a marilor personalități ale culturii române, proscrisi până atunci (Brâncuși, Eugen Ionescu, Mircea Eliade ș.a.). Revista „Secolul XX“ se prezintă ca o reușită revistă de literatură universală, din care nu lipsesc cei mai moderni scriitori, de oriunde arfi fost ei. Se inițiază ideea unui ciclu de filme istorice care să sublinieze ideea națională.

Crește rolul Academiei Române. Sunt aleși ca membri persoane care până atunci au fost ținute pe linie moartă; se restabilesc legăturile cu eminenti oameni de știință români aflați în străinătate, unii dintre ei revenind în țară. Îmi amintesc emoționanta festivitate de acordare a titlului de doctor honoris causa savantului român, stabilit în Anglia, George (Gogu) Constantinescu. Se creează noi instituții cultural-științifice, cum este Asociația, apoi Institutul de Studii Est-Europene; se dezvoltă o bază și un cadru pentru îmbunătățirea relațiilor cu emigrația română. În sfârșit, deși lista ar putea continua, se iau măsuri pentru încetarea bruierei posturilor de radio străine.

Semnificativă pentru noua atitudine a partidului este primirea în partid, fără stagiu de candidat, a unui mare număr de intelectuali de prima mână. În anul 1962 se publică scrisorile prin care aceștia solicită intrarea în partid. Amintesc, de asemenea, participarea conducătorilor țării la strălucitul Festival „George Enescu“, la piese de teatru românești, cum ar fi *Scrisoarea pierdută*, la concerte, expoziții de artă plastică și alte manifestări culturale prestigioase.

Marile schimbări săvârșite, chiar față de numai câțiva ani anteriori, în poziția față de cultură, învățământ și știință, sunt ușor de recunoscut în cuvântarea lui Gheorghiu-Dej la conferința organizației de partid a orașului București (februarie 1964). Aprecieri calde, atitudine de respect, îndrumări prietenești, stimă și onoare acordate măștrilor cuvântului „Sadoveanu, Argezi — acel Argezi ostracizat cu nerușinare de Sorin Toma în *Poezia putrefacției sau putrefacția poeziei*, în «Scânteia» anului 1948 — George Călinescu, Demostene Botez“. În același timp, încurajare și cuvânt bun pentru tinerii scriitori, dorința de a se vedea cunoscută creația română în străinătate, odată cu cerința ca „operele valoroase ale altor literaturi (a se citi cu atenție — alte literaturi — nu o anumită literatură) să fie larg cunoscute cititorului nostru“. Iată câteva idei enumerate sumar ale acestei cuvântări.

Se dezvoltă relațiile de colaborare între stat și Biserica Ortodoxă Română. De altfel, trebuie arătat că România a fost țara care a știut să creeze și să întrețină astfel de relații de colaborare.

În paginile de mai sus nu am făcut altceva decât să prezint o listă de fapte de netăgăduit. Toate acestea confirmă caracterizarea inițială — o linie națională în conducerea țării.

În zilele noastre, unii prezintă România din acea vreme ca fiind sovietizată. Eu nu împărtășesc acest punct de vedere. Mult mai amar ar fi fost amarul dacă am fi fost sovietizați. A existat, în adevăr, o hegemonie puternică, o menghină care ne-a strâns și ne-ar fi strâns și mai mult, au existat armate și consilieri străini, declarați sau nedeclarați. Dar a existat și o contraforță — conducerea română, cu sprijinul poporului român. Aceasta, în condiții complexe și grele, impuse în bună măsură de factorii externi, de o nemiloasă și ticăloasă înțelegere de tip Ialta între Marile Puteri, a promovat o linie de împotrivire față de hegemonism, față de strângerea menghinei, față de armatele și consilierii străini, declarați și nedeclarați.

Faptele enumerate de mine mai sus concretizează și compun această linie, cu precauție, dar și cu hotărâre, cu perseverență. Iar dacă s-ar accepta termenul de „sovietizare“, faptele acestea pledează pentru termenul de „desovietizare“, acțiune pusă la cale și înfăptuită de conducerea română a acelei perioade. Este baza pe care se clădește Declarația de independență din aprilie 1964.

Dej cerea ofensivă

II. Românii au știut să folosească, cu înțelepciune, tact și diplomație, o conjunctură politică favorabilă.

Pe plan intern se contura o nouă situație politică, economică și socială. În anii precedenți, din conducerea partidului fuseseră eliminate elementele care se opuneau liniei naționale. Fuseseră lichidate sovromurile. România devenise membră a ONU. Armatele străine fuseseră scoase din țară. Se afirma o conducere exclusiv națională — fără amestec și comandă străină — a armatei române, a organelor care asigurau ordinea de stat — Internele și Securitatea. Linia națională se afirmă cu tot mai multă putere, ceea ce aduce o tot mai largă adeziune populară.

Pe plan extern, situația politică a Uniunii Sovietice era instabilă. Politica de reformă preconizată de Hrușciiov, mai ales cea de demascare a cultului personalității lui Stalin, avea adversari puternici. Reprezentanții politici ai armatei, industriei de armament și ai complexului militar industrial sovietic câștigau poziții tot mai puternice în conducerea partidului și a țării. Uniunea Sovietică, respectiv Hrușciiov, suferă o serie de eșecuri pe plan internațional,